

למידה דיאלוגית מבוססת דילמות¹ בתחום הדעת "שבילי מורשת"

שיח הדילמות מהווה את ליבת הרציונל החינוכי של תוכנית הלימודים "שבילי מורשת". התוכנית מבקשת לטפח תלמידים בעלי זהות יהודית ישראלית מודעת, ביקורתית ואחראית, המסוגלים להתמודד עם שאלות מורכבות של זהות, מוסר, חברה ומדינה בעולם משתנה ומרובה קולות. לשם כך, הלמידה אינה מסתפקת בהקניית ידע, אלא מכוונת לפיתוח יכולת לברר סוגיות ערכיות לעומק, לזהות מתחים בין ערכים, לבחון עמדות שונות, לנמק טיעונים ולהכריע באופן מושכל ואחראי.

הנחת היסוד של התוכנית היא כי שאלות זהות, חברה ותרבות מצריכות תהליך בירור. סוגיות רבות בחיים האישיים, הקהילתיים והלאומיים מתקיימות בתוך מתח בין ערכים מתנגשים: בין מסורת לחידוש, בין פרט לכלל, בין פתיחות לשמירה על ייחוד, בין ביטחון למוסר ובין חירות לאחריות. משום כך, תהליך הלמידה בתוכנית מבוסס על דיון דילמה, פרקטיקה פדגוגית המעמידה את המתח הערכי במרכז הלמידה ומזמינה את התלמידים לעסוק בו באופן פעיל, טיעוני ורפלקטיבי.

מטרת הלמידה הדיאלוגית היא לאפשר לתלמידים לערוך בירור פנימי עם עצמם ועם חבריהם על סולם הערכים המנחה אותם, תוך הקשבה לעמדות שונות, ניהול דיון והגעה להבנה מורכבת של המציאות.

גישה זו רואה בדיון הערכי מרחב ללמידה חברתית, רגשית ואזרחית, שבו התלמידים לומדים להתמודד עם מורכבות ולא רק לחפש "תשובה נכונה". הלמידה אינה מכוונת בהכרח להסכמה מלאה או לתשובה אחידה, אלא לפיתוח יכולת לחשוב, לנמק, להקשיב, לבחון מורכבות ולגבש עמדה אחראית.

למידה דיאלוגית תורמת לפיתוח חשיבה מוסרית, רגישות מוסרית ויכולת שיפוט ערכית. באמצעות הדיון התלמידים:

- מזהים ערכים ועקרונות מתנגשים.
- בוחנים נקודות מבט שונות.
- מבססים טיעונים על ידע, מקורות וניסיון אישי.
- לומדים להקשיב לעמדות מנוגדות.
- מפתחים יכולת לקבל החלטות מושכלות במצבים מורכבים.

הגישה נשענת גם על תפיסות קונסטרוקטיביסטיות ולמידה פעילה, הרואות בלומד שותף פעיל בבניית הידע והעמדה הערכית שלו. כאשר תלמידים נדרשים להתמודד עם דילמה משמעותית, רמת המעורבות הקוגניטיבית והרגשית שלהם עולה, הם משווים, מפרשים, שואלים שאלות, בוחנים חלופות ומגבשים עמדה אישית.

מאפייני הפרקטיקה "דיון דילמה" בתוכנית

א. הצגת דילמה אותנטית ורלוונטית

הדיון נפתח בסוגיה ממשית, מורכבת ורלוונטית לעולמם של התלמידים או לחברה הישראלית. הדילמה עשויה להתבסס על:

- אירוע היסטורי

¹ פרקטיקות להוראה איכותית – [דיון בדילמה](#), הפורטל הפדגוגי

- טקסט יהודי או ספרותי
- יצירת אמנות
- מקום גיאוגרפי או אתר שנושא משמעות
- סוגיה חברתית אקטואלית
- סיפור אישי או קהילתי

הדילמה מנוסחת כך שלא תהיה לה תשובה אחת מוסכמת מראש, אלא תזמן בירור המתח ואיזון בין ערכים לגיטימיים.

ב. בירור ידע ומקורות

לפני גיבוש עמדה, התלמידים נדרשים להעמיק בידע:

- קריאת מקורות וטקסטים
- ניתוח אירועים ודוגמאות
- השוואת עמדות שונות
- בירור מושגים מרכזיים

הידע הוא הבסיס החשוב לחשיבה טיעונית מושכלת.

ג. זיהוי הערכים והמתחים

בשלב זה התלמידים מזהים:

- אילו ערכים מתנגשים בדילמה?
- מה המחירים והרווחים של כל עמדה?
- כיצד אנשים שונים עשויים לראות את הסוגייה?

שלב זה חשוב במיוחד לפיתוח חשיבה מורכבת ואמפתיה.

ד. ניהול שיח טיעוני

התלמידים מציגים עמדות, מנמקים אותן ומגיבים לטיעוני אחרים. השיח מדגיש:

- ביסוס טיעון על ידע ומקורות
- הבחנה בין עובדה לדעה
- יכולת הקשבה לדעות שונות
- יכולת לשנות עמדה בעקבות למידה

לפי גישות דיאלוגיות בחינוך הערכי, עצם תהליך השיח חשוב לא פחות מן ההכרעה עצמה.

ה. רפלקציה מעמיקה וגיבוש עמדה אישית

בסיום התהליך התלמידים מוזמנים לשאול:

- האם חל שינוי בעמדתך?
- איזה טיעון השפיע עלייך?
- אילו ערכים חשובים לי במיוחד?
- כיצד הייתי פועל במציאות?

● איך הרגשתי כששמעתי דעה מנוגדת לשלי?

שלב זה מחזק מודעות עצמית, אחריות אישית וזהות ערכית.